

Nikola Šanta i Radmila Gikić Petrović

ROMAN O PRIJATELJSTVU IZ VRLINE

Nikola Šanta (1959, Đurđevo), pesnik, romansijer, dramski pisac i esejista. Školovao se u Vrbasu, a studirao u Novom Sadu. Poeziju, prozu, eseje, drame i književnu kritiku piše na rusinskom i srpskom jeziku. Do sada je objavio knjige pesama: *Vodena igla* (1985), *Zelčevi* (1985), *Osluškiivanje* (1989), *Pletenica* (2004), *Otkrivanje sveta* (2009) i *Svemirska čegrtaljka* (2015); romane: *Putovanje u Lavov* (2012), *Panonska neman* (2017) i *Zlatno zvonce* (2023); drame: *Fontana* (2007) i *San o Lavovu* (2008); eseje: *Šantovki* (2016)

Zastupljen je u više antologija poezije, a pesme, priče i eseji prevedeni su mu na ukrajinski, ruski, makedonski, mađarski, engleski, hrvatski, rumunski, litvanski, poljski i slovenački jezik. Roman *Panonska neman* objavljen je 2021.

godine na ukrajinskom jeziku u Lavovu, u prevodu Andrija Ljupke.

Radi kao urednik izdavačke delatnosti u NIU „Ruske slovo“ u Novom Sadu. Jedan je od pokretača hrišćanskog časopisa *Zvona* (na rusinskom i ukrajinskom jeziku), član je redakcije časopisa za književnost *Trag* u Vrbasu, član Društva književnika Vojvodine i Društva novosadskih književnika, saradnik portala *Zbruč* u Lavovu (Ukrajina).

Živi u Kucuri, selu pored Vrbasa.

Radmila Gikić Petrović: *Prošlo je skoro pola veka od kada ste objavili prvu zbirku pesama na srpskom jeziku, Vodena igla, mislim da ste tada bili na odsluženju vojnog roka. Prisetite se tog vremena...*

Nikola Šanta: To je bilo vreme blažene nevinosti i zanosa. Druga polovina osamdesetih godina prošlog veka, tačnije 1985. godine. Pisalo se na pisaćim mašinama. Pisao sam pesme jer nisam umeo da pišem prozu. Nisam razlikovao bukvalni opis stvarnosti od umetničke proze. Ali sam shvatio šta znači dobra pesma, jer sam mnogo čitao poeziju i razmišljao pesnički. Bilo je dosta časopisa za književnost koje sam pratio. Moj prvi značajniji književni uspeh bio je prolaz na konkursu Matice srpske za Prvu knjigu. Prekucao sam rukopis onako kako se tražilo u konkursu, valjda u pet primeraka i od sto trideset primljenih rukopisa, odabrano je pet, među njima i moja knjiga poezije *Vodena igla*. Da, te godine kada je knjiga izašla iz štampe bio sam na odsluženju vojnog roka, u Svilajncu i Beogradu, te na

promociji svoje prve knjige nisam bio. Matrica je tada imala knjižaru i u Beogradu, pa sam kao vojnik video svoju knjigu u izlogu u Knez Mihailovoj. Ušao sam i kupio je. Dugo sam je razgledao, čitao, verovatno sam se nekome od drugova i pohvalio, ali u principu nisam imao s kim da se radujem, te sam to učinio sam sa sobom, kao što to činim i danas posle nekog značajnijeg uspeha. Moj prijatelj Andrij Ljupka, inače vrsni pisac i prevodilac srpske književnosti na ukrajinski, u takvim prilikama verifikacije završenog posla otvara bocu omiljenog vina. U zamenu za tu nepodeljenu radost, desila mi se jedna mnogo trajnija i veća radost koja me je učinila srećnim. Jedna članica žirija mi je poslala pismo u vojsku, na koje sam odgovorio i tako je počela prepiska i neka vrsta književne saradnje koja eto, traje i do dana današnjeg. To je danas ugledna spisateljica koja mi se uvek nađe u pomoći kada je to potrebno. Ona je Dobri duh Kasper mog književnog života. Ta radost dugogodišnjeg prijateljstva je veoma inspirativna. Možda bi trebalo da napišem priču o tome kao što sam napisao priču „Zlatno zvonce” o prijateljstvu iz vrline, po Aristotelovoj klasifikaciji vrsta prijateljstava. I pored toga što on smatra da je nemoguće razviti prijateljstvo sa ženom, ono pravo, iz vrline, upravo to moje dugogodišnje prijateljstvo ga demantuje.

R. G. P.: *Godine 2012. objavili ste prvi roman Putovanje u Lavov i potom samo jednu zbirku pesama. Da li je to bila prekretnica, kada ste iz sveta poezije uplovili u romaneskni žanr?*

N. Š.: Za roman se kaže da je kruna književnosti. To je žanr koji može u sebe da apsorbuje različita iskustva, tehnike pisanja. Zahteva disciplinu i svakodnevni

rad. I neprestanu promenu. Upravo ta mogućnost istraživanja, menjanja, drugačijeg pristupa od onog koji sam imao u prethodnom delu predstavlja lepotu u pisanju romana. Teško, mukotrпно, ali isto toliko i lepo i dubokoprožimajuće. Da, može se reći da je to bila prekretnica. Od tada sam počeo sistematski da pišem prozu, skoro svakodnevno, dnevnički, ali ne opise događaja svojih delanja, već unutrašnje titranje, promišljanja, slike, zapažanja, sve s namerom da će se to možda jednog dana uklopiti u neku veću celinu. Moje pisanje proze je kao kad umetnik stvara fresku. Svaki kamenčić nađe svoje mesto. Čak mi se čini da mi um funkcioniše po sistemu kockica, fragmenata koji teže ka celini ili ka onome što Kiš naziva „milošću uobličenja”.

R. G. P.: *Panonsku neman pisali ste na srpskom jeziku. Šta Vas je opredelilo za prelazak sa jednog na drugi jezik?*

N. Š.: Jezik stvara mentalitet čoveka. Nedavno sam ispunjavao anketu povodom maternjeg jezika za neko naučno istraživanje. Tamo je bilo zanimljivo pitanje: na kom jeziku sanjate? Ili na kom jeziku brojite novac? Ja sanjam na rusinskom jeziku, a na njemu i brojim novac. To govori da je moj prvi jezik rusinski. Maternji. Da je Danilo Kiš živ, voleo bih da mogu da ga upitam na kom jeziku je on sanjao i brojao novac. Singer je definitivno sanjao na jidišu. Uveren sam da je Kundera, bez obzira na to što je u drugoj polovini života pisao na francuskom, sanjao na češkom. Kao što je i Emil Sioran verovatno sanjao na rumunskom iako je pisao na francuskom. Jon Miloš je posle neke bolesti zaboravio sve strane jezike koje je znao, osim svog prvog jezika – rumunskog. Iako je pisao na francuskom.

U jednom periodu života, pišući uglavnom na rusinskom, došao sam do zaključka da se neke istine o čoveku mogu iskazati samo na određenim jezicima. Čak sam u tom eseju naveo primer da se o takozvanoj poziciji ketmana koju često srećemo u životu veoma lepo može pisati na rusinskom jeziku. Ali o ratobornosti, junačenju, huškanju, o parolama i pozivima na mobilizaciju ljudi, na rusinskom se ne može pisati. Rusinski vojnik je veoma tužan što odlazi u rat jer je u svojoj istoriji uvek ratovao za tuđa carstva. Tužni su i moji junaci u romanu *Panonska neman*, koji su se našli u vrtlogu ovog poslednjeg rata i traže istinu, neku moralnu satisfakciju u afirmaciji zdravog i uzvišenog morala. Morala žrtve. U ratu su svi žrtve, pa čak i oni koji pokreću rat zbog svojih potisnutih frustracija. Ne može se graditi vlastita sreća na nesreći drugih. To je toliko puta dokazano i napisano. A uvek se ponavlja. Evo, mi se kao društvo još i danas brčkamo u nacionalističkom blatu poput prasića, zbog čega smo i ratovali, i to, nažalost, još prolazi u narodu na političkim izborima. Prosto neverovatno, ali istinito. To se pojavljuje kao model, pogled na svet. Tu su krivi stratezi koji oblikuju svest prosečnog čoveka preko medija. Kritička svest i otvoreni mediji su alfa i omega zdravog društva.

Pročitao sam sve što je napisano na rusinskom jeziku i meni je to malo. Najviše knjiga sam pročitao na srpskom. Sva moja iskustva, čitalačka, istraživačka, vezana su za srpski jezik. On je za mene sredstvo kojim obrađujem svoj rusinski mentalitet. Moj prijatelj Miroslav Keveždi, erudita, obrazovan i načitan lik, jednom prilikom mi je govorio o svom ocu kog sam i lično poznao i koji je o suživotu Rusina i Srba govorio da su Rusini tu pored Srba zato da srpskom biću, pri poliranju,

daju sjaj. Meni se ta definicija dopala i svojim pisanjem pokušavam da uhvatim taj sjaj. Ako čovek hoće da sazna istinu o sebi, treba da pita komšiju šta misli o njemu. Komšija uvek ima dozu dobronamernosti i kritičnosti i to je, smatram, korisno čuti.

R. G. P.: *Bili ste mobilisani; da li želite o tome da govorite, ili ste sve „progovorili” u navedenoj knjizi?*

N. Š.: Nedavno me je boračka organizacija u selu u kojem živim, Kucuri, pozvala da govorim na obeležavanju Dana oslobođenja sela u Drugom svetskom ratu. Rekli su mi da napišem tekst. Ne, govoriću iz glave, rekao sam. Ako težimo istini koliko god je to moguće, a istina je uvek lična, a ne opšta, onda treba reći da su ovi mladi ljudi ginuli u Drugom svetskom ratu, njih tridesetak, boreći se za neke ideale, ideale stvaranja nove Jugoslavije, ravnopravnosti naroda i narodnosti, za bolji život oslobođen od jarma okupatora. I tu je, znamo, bilo svega i svačega. Ali u ovom ratu u kojem sam bio i ja mobilisan, posle višemesečnog bežanja od mobilizacije, što znači da nisam otišao zbog ideala, jer sam tad već bio politički svestan i znao sam da je taj rat jedna velika glupost. U tom ratu u kasarni gde sam proživio tih četrdeset pet dana, u spavaonici, jezik komunikacije je bio rusinski, jer je bilo mobilisano mnogo Rusina iz Kucure, i mađarski, jer su bili mobilisani Mađari iz Bečeja. A jezik komande je bio srpski. Kao nekada u Austrougarskoj monarhiji. Sama ta činjenica koju potvrđujem svojim prisustvom, govori mnogo i hajde, nemoj pisati o tome. Kome ja to da napišem na rusinskom jeziku? Rusini to znaju. To sam morao napisati na srpskom jer je to potrebno srpskoj publici da čuje. To je istina koja se njih tiče. Da je, recimo, u Nišu bio

logor za zarobljenike iz Vukovara. O tome se ne govori, kao što se ne govori ni o tome zašto nas je NATO pakt bombardovao. Morao sam da napišem roman o tome. Neprijatno je čuti, ali je istinito. I u tom govoru pored spomenika gde su ispisana imena svih žrtava i ovog poslednjeg rata, rekao sam da su za izgubljene živote tih mladih ljudi krivi političari tog vremena kao što bi za eventualni rat danas bili krivi sadašnji političari. Smatrao sam da to neko mora da kaže. Da je patriotizam dobro raditi svoj posao, poštovati zakone države u kojoj živiš, platiti porez, a posao pisca, između ostalog, nije da neguje nacionalističku iluziju i laž, što rade mnogi pisci danas, već da traži istinu. Malo je pisaca koji se bave tom novijom istorijom, verovatno to smatraju rizičnom temom, ali posao pisca je uvek rizičan. Ovih dana sam pročitao roman Vuka Draškovića *Monah Hokaj* koji je duboko zagazio u prostore traženja istine toliko potrebne ovom narodu. Narod živi bez istine, bez otrežnjenja, bez realnog sagledavanja istorijskih događaja, a to ima svoju cenu. Zato smo tu gde jesmo. I da se vratim na političare: ako bi snosili odgovornost za ono što su činili, ne bi se toliko gurali u politiku, ne bi pristajali da budu botovi, propagatori. U politici bi tada bili samo ozbiljni i odgovorni ljudi. A ovako, igrati se politike bez odgovornosti, usput i ostvarivati sinekure, to onda postaje aktuelni biznis. Smatram da se politikom treba baviti isključivo volonterski. Bez materijalnih nadoknada. Kao što pisci pišu knjige, bez plata.

R. G. P.: *Odlazili ste povremeno u Ukrajinu, tamo imate i prijatelje. Koliko su čvrste te veze, povezanosti dva jezika?*

N. Š.: O Ukrajini se u Srbiji veoma malo zna. Srbi su, nažalost, opijeni Rusi-

ma i mitovima o njima. Propagandom. I na još veću žalost, ta dva Srbima bliska naroda, ruski i ukrajinski, u ovom trenutku su u ratu. Ukrajina se opredelila za evropski način života, demokratski, otvoren prema svetu, a Rusija, tu mislim na politički establišment, opredelio se za hanski, carski, nedemokratski način života, u krajnjoj instanci – podanički i kmetski. Zamislite ruskog mladića koji se rodio na početku Putinove vladavine i poginuo je u ratu za nove teritorije na kraju Putinove vladavine. Tragično. Ništa lepo i vredno nije doživeo, a umro je „za rodinu” na tuđoj teritoriji. To je bio njegov jedini izlazak iz zemlje. Bez pasoša, a s puškom. Da se Putin, inače jedan od najbogatijih ljudi sveta, bavi politikom volonterski, svega toga ne bi bilo. Za to vreme Ukrajina je promenila šest predsednika izabranih na demokratskim izborima. Ona mukotrpno traži svoj put prema Evropi. I bori se za njega. U Ukrajini je nekoliko generacija intelektualaca istrebljeno raznim perfidnim metodama zato što su se borili za svoj jezik, kulturu i evropski mentalitet. Istrebili su ih ruski vlastodršci u totalitarnim režimima, da li carskom, komunističkom ili postkomunističkom. Ukrajina se bori za nezavisnost i slobodu klečeći pred Bogom i sahranjujući svoje poginule borce sa rusinskom pesmom „Plive kača po Tisini”. Dok ruska vojska uništava ukrajinske gradove rigidno ih bombardujući, savrnjujući ih do temelja. Noseći u tenkovima i kamionima ukradene televizore, klozetske šolje i druge opljačkane stvari iz ukrajinskih kuća i stanova, a sve sa demagoškom pričom na usnama da se bore protiv nacizma. Da li je nečeg sličnog bilo kod nas? Jeste. Setimo se Arkanovih kamiona i raznih dobrovoljaca po Slavoniji. Po ruskoj definiciji, nacizam je ne pristajati na rusko podaništvo. Duboko saosećam s ukra-

jinskim narodom i žao mi je što se naša zvanična politika ne opredeljuje za humanističke evropske vrednosti već za istočnjački, azijski nepotizam. Inače, Ukrajinci su emotivno veoma duboko vezani za Srbe. Vole ih i poštuju. Objavljaju njihove knjige. Neki Srbi to vraćaju istom merom. Evo, upravo ovih dana je za Ukrajinu otišao kontingent humanitarne pomoći koji su sakupili ljudi okupljeni oko Vladimira Arsenijevića i beogradskog udruženja *Krokodil*.

R. G. P.: *Hrišćanska etika se neprestano provlači kroz Vaše romane. Nekim čitaocima to ponekad zasmeta. Zvuči im banalno, nešto kao propaganda. Da li ste svesni toga?*

N. Š.: Prebacuju mi neki dobronamerni čitaoci, prijatelji, da u romanima često ubacujem hrišćansku etiku. Neki od likova, možda upravo oni koji su po opisu najbliži meni, zastupaju hrišćanske vrednosti. Ozbiljan čitalac i pisac, akademik Julijan Tamaš, rekao je za mene da sam ja hrišćanin, a on jeretik. A poznato je da su razvoju evropske civilizacije najviše doprineli upravo jeretici. Kad me je okarakterisao kao hrišćanina, zamislio sam se nad time i zapitao se – da li sam zaista hrišćanin? Veoma teško pitanje. U suštini, jesam vernik, svestan postojanja Boga, višeg bića koje na tajanstven, našem egoističkom umu dokraja neshvatljiv način, stvara i kontroliše odnose između ljudi. On to radi na surovo racionalan, rekao bih objektivnan način, jer on je Bog svima, ne samo meni da bi imao posebnu milost prema meni nauštrb onih koji me okružuju. On to radi sve sa ciljem da čovek dođe do spoznaje o ustrojstvu sveta i odnosa, a u svojoj slobodnoj volji, što je u stvari jedna od većih tajni hrišćanstva, kako ga ja razumem. A sve da bi čovek spoznao istine u

čijem okruženju živi. Te istine često skrivamo od sebe, žmurimo nad njima, te nas on čudnovatim putevima dovodi do situacija kada ne možemo dalje u razumevanju sveta i sebe dok ne prihvatimo i shvatimo istinu koja se isprečila pred nama i koju nam on servira.

Ovih dana čitam roman *Pjuriti* od Džonatana Frenzena. Upečatljiv je lik Andreasa koji odrasta u ambijentu komunističke Istočne Nemačke, u lažima i ideološkim pretvaranjima, bežeći od istine, skrivajući je od sebe i sveta, tako da to društvo postaje bolesno. Zdravo društvo postoji samo u slobodi i vladavini kritičkog mišljenja. Kada se u čoveku na vreme ne razvije svest o postojanju savesti, onog glasa božjeg u nama, kada to bude potisnuto, dakle, čovek, Andreas u ovom slučaju, po pravilu postaje ne samo vrhunski manipulator, kao posebno inteligentan, već i ubica. Ubica postaje s ciljem da dobije telo jedne mlade devojkice, Anagrete, uključene u ovu priču. Mi takva događanja u priči možemo posmatrati psihološki, sociološki, filozofski, a možemo i hrišćanski, jer jedino hrišćanstvo nudi kakve-takve odgovore na eshatološka pitanja. Sve počinje od greha. I spoznaja i gubljenje duše. Dakle, svest o hrišćanskoj etici jeste moj izabrani put i način tumačenja životnih fenomena, a na književni način. Ne odričem se svog hrišćanskog osećanja sveta, ali isto tako pokušavam da moje viđenje hrišćanstva ne bude ideološko već slobodoumno, u skladu s kontradiktornom ljudskom prirodom, u meri koliko je to moguće. Da li mi to uspeva, neka procene čitaoci mojih romana.

R. G. P.: *U romanu Zlatno zvonce, slobodno možemo reći, nisu dominantne teme vera, hrišćanstvo itd., već pre svega prijateljstvo, ali i ljubavne intrige.*

N. Š.: Krenuo sam od toga da napišem neku vrstu pohvale prijateljstvu. Sva-ki misleći čovek, smatram, ima želju i potrebu za pravim prijateljem. To je prijateljstvo iz vrline, kako ga imenuje Aristotel. Takva vrsta prijateljstva zahteva krajnju iskrenost i svest o tome zašto sve to činimo. Smatram da je prijateljstvo vrednost života koja se zaslužuje. Većina ljudi nema prijatelja, jer se prijateljstvo ne kupuje već stiće. A što se tiče ljubavnih intriga, one su šećer i so romana. To sam naučio od Singera, majstora ljubavnih intriga i zavrzlama. Koliko god bila pametna i dobra, čitalac to može lakše da primi u sebe ako ga u čitanju drži ljubavna intriga. Preko ljubavne intrige pisac navuče čitaoca i na ozbiljnije sadržaje. A ljubavne intrige umeju da budu toliko maštovite i lucidne da to mene prosto fascinira, jer govore o moći ljudske mašte, ako se ima pravi motiv, a ljubav je uvek veoma snažan motiv. Iako moram da naglasim da sam imao nameru i da napišem nešto o univerzalnoj ljubavi. Ljubavi prema bližnjem u načelu, prema prirodi, stvarima i svim živim bićima.

R. G. P.: *Pažljivim čitanjem knjige Zlatno zvonce mogu se prepoznati pojedine novosadske ličnosti. Kakve su bile njihove reakcije, ako su pročitali knjigu?*

N. Š.: Smatram da roman treba da ima kontakt sa stvarnim svetom. Stvarnost je bogatija od ljudske mašte. U romanu mašta nadograđuje stvarnost u detaljima. U tom procesu preplitanja stvarnosti i imaginacije mogu se prepoznati i neki likovi koji su prisutni i u mom realnom životu. Delimično, svakako. Pisac pozajmi spoljašnji opis jednog lika, njegovu biografiju, mesto stanovanja, neke priče iz njegovog života koje ga karakterišu, ali pisac

ima pravo da odstupa od te biografije jer on ne piše bukvalno o tom čoveku već iz moći imaginacije, njegovog života, stvara književni lik. A književni lik postupa po pravilima koje pisac zadaje, a ne po onima koje bi taj prototip za lik želeo da budu. Osoba koja se donekle prepoznala u jednom liku mi se javila i zagonetno odgonetnula da se prepoznala, što je u redu, pa mi je ta osoba čak i prebacila da sve to baš i nije tako bilo već malo drugačije. Na šta sam ja odgovorio da je to ipak književni lik, a ne ona. U pitanju je pisac, intelektualac koji isto to radi i sa svojim likovima, u svojim knjigama. Kada sam toj osobi svojevremeno saopštio da pišem roman o prijateljstvu, time i o njemu, on je lakonski rekao – piši o čemu god hoćeš, i ja sam pisao o čemu sam hteo. Kasnije je došlo i do nekih nesporazuma, ali oni su više vezani za nešto drugo. Mimo knjige. U svakom slučaju, prijateljstvo iz vrline nije lako održati i zaista je retko. Nismo uvek na visini tog zadatka.

R. G. P.: *Često navodite knjige koje ste pročitali, ili su imale uticaja na Vas. Ponekad se čitaocu sugerišu autori... A da li je to neophodno?*

N. Š.: Verovatno nije neophodno. U nekom, da kažem postmodernističkom postupku, to je moguće, i citatnost i pozivanje na druge autore. Možda je to moja potreba da shvatim ili prepoznam šta čita autor kojeg cenim, to me je oduvek zanimalo, i možda je to samo faza u osmišljavanju književnog postupka. Možda treba sakriti šta sam od koga naučio. Ja živim i u svom književnom iskustvu, ne samo realnom. Vrlo često se više bavim likovima iz tuđih romana i priča nego iz sopstvenog realnog okruženja. U svakom slučaju, razmisliću o tome.

R. G. P.: *Član ste dva udruženja književnika, novosadskih. Da li imate bar malo uticaja na književnu scenu u Novom Sadu, koja i nije za pohvalu?*

N. Š.: Objektivno, nemam nikakav uticaj na književni život Novog Sada, iako sam član oba udruženja, Društva književnika Vojvodine i Društva novosadskih pisaca. U prvom Društvu ne plaćam redovno članarinu, pa i ne znam kakav mi je status, u drugom članarinu ne traže, ali me i ne pozivaju mnogo. Ponekad me pozovu ili jedni ili drugi da nastupam negde, ja to prihvatim, dam svoj prilog u zbornik ako neko potraži, tako da se u zbornicima Društva novosadskih pisaca mogu naći i moji eseji, priče i pesme. Lično ne smatram da su zbornici ono što piscima treba. Piscima treba mogućnost objavljivanja autorske knjige. S obzirom na to da ne živim u samom gradu, ne patim za tim takozvanim književnim druženjima, okupljanjima. Svestan sam da se u gradu književni život odvija po interesnim grupacijama, nešto

me niko ne vuče za rukav da učestvujem po upravnim odborima, žirijima za nagrade, ali da budem iskren, i nemam vremena za sve to. Volim da odem na književno večer autoru kog cenim, volim da popijem kafu i porazgovaram s nekim s kim može da se ostvari književna saradnja, od koga može nešto da se nauči. Navikao sam se na marginalnu poziciju u književnom životu, ali sam istovremeno svestan jedne istine vezane za književni život koju je Andrić uobličio negde, valjda u *Znakovima pored puta* – da se književni procesi odvijaju u dva smera. Jedan od centra prema periferiji, a drugi od periferije ka centru. Znači, pisci koji su u žiži interesovanja i događanja dugi niz godina, s vremenom se sele na periferiju kada se izgube društvene i političke okolnosti koje su ih izbacile, a pisci s periferije (u mom slučaju čak i geografske) svojim se delom polako približavaju centru. Kada progovara delo, a ne političke i društvene okolnosti, stvari se drugačije odvijaju. Sebe i svoj književni rad vidim u ovoj drugoj grupaciji.